

Research Paper

Assessing Reverse Migration's Motivations and Consequences in Ijrroud County, Zanjan Province

*Jafar Yaghoubi ¹, Tahereh Zobeidi ²

1. Associate Professor and Faculty Member, Department of Agricultural Extension, Communication and Rural Development, Faculty of Agriculture, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

2. Ph.D student of Agricultural Extension and Education, Department of Agricultural Extension, Communication and Rural Development, Faculty of Agriculture, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

Citation: Yaghoubi, J. & Zobeidi, T. (2018). [Assessing Reverse Migration's Motivations and Consequences in Ijrroud City, Zanjan Province (Persian)]. Journal of Rural Research, 9(2), 196-209, <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2018.229925.1118>

doi: <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2018.229925.1118>

Received: 31 May 2017

Accepted: 18 Feb. 2018

ABSTRACT

The decision to return to villages is influenced by different factors. The purpose of this paper is to assess the motivations of reverse migration and its consequences in the villages of Ijrroud city in Zanjan province. The research is of an applied type conducted via a survey method. The study population consisted of the migrants returning to villages of Ijrroud. The sample size was determined using the Cochran formula ($n = 125$). The respondents in this study were selected using the stratified random sampling method. The data were collected using a structured questionnaire. The face validity and the content validity of the questionnaire were confirmed by a panel of experts. A pre-test and Cronbach's alpha coefficients were used to measure the reliability (0.79-0.81). Through an exploratory factor analysis, the reverse migration motivations were summarized into four factors including improvement of the welfare and health in rural areas, improvement of the natural attractions of the village and providing a quiet environment, improvement of the prospects for profitability, and improvement of the capacity of agricultural employment in the region. These factors explained 60.80% of the migration's motivations. Also, using exploratory factor analysis, the consequences of reverse migration to rural area were summarized in three factors including improvement of development and health indexes, increase of rural participation and investment rates, and mental relaxation. These factors explained 33.65 percent of the total variance of the consequences of reverse migration.

Key words:

Reverse migration,
Rural development,
Migration motives,
Agriculture, Ijrroud

Extended Abstract**1. Introduction**

Migration is a common practice in the life time of a nation. It is considered as the movement of people from one geographical region to another, which may be on a temporary or permanent basis.

While rural-to-urban migration is mostly temporary,

urban-to-rural migration is often permanent. People migrate based on prevailing conditions, and the reasons for it vary from one person to another depending on the situation in which the decision is made. Migration is a selective process affecting individuals or families with certain economic, social, educational and demographic characteristics. People tend to move away from a place due to a need to escape violence, political instability, drought, congestion in various dimensions and suspected or real persecution.

* Corresponding Author:

Jafar Yaghoubi, PhD

Address: Department of Agricultural Extension, Communication and Rural Development, University of Zanjan, P.O.Box 4537138791, Zanjan, Iran

Tel: +98 (024) 15152349

E-mail: yaghobi@znu.ac.ir

Reverse migration is a part of the rural-urban migration in Iran. It has been observed that people that migrate are typically return or reverse migrants. People move to another region in response to prevailing situations, and studies suggest that urban-to-rural movement is an important type of migration. However, recent research has not paid much attention to rural-to-urban migration. The decision to return to rural areas is influenced by different factors; indeed, push and pull factors influence such a decision. This paper examines the causes, or motivations, of return migration and consequences brought about by that migration in the rural areas of Ijroud city.

2. Methodology

This study is an applied piece of research conducted through a survey method. The study population consisted of the migrants returning to the villages of Ijroud. The sample size was determined using the Cochran formula ($n = 125$). The respondents were selected using the stratified random sampling method. The data were collected using a structured questionnaire. The face validity and the content validity of the questionnaire were confirmed by a panel of experts. A pre-test and Cronbach's alpha coefficients were used to measure the reliability (0.79-0.81). The collected data were used to provide descriptive statistics such as means and standard deviations and to perform factor analyses.

3. Results

The results showed that the most important motivations of people for reverse migration include providing facilities of reinforcing rural houses, increasing rural infrastructures (e.g. electricity, water, roads), enhancing health conditions in rural area, and setting up social security insurance. It was also found that reinforcing rural houses and encouraging people to establish rural houses, improving rural amenities, population growth and government investment in rural areas contribute to the development and prosperity of villages, creation of jobs in rural areas, and increase of health and life expectancy. These are the most important consequences of reverse migration. Using an exploratory factor analysis, reverse migration motivations were summarized into four factors including improvement of welfare and health in rural areas, enhancement of natural attractions of villages to provide a quiet environment, improvement of the prospects of profitability and increasing the capacity of agricultural employment in those regions. These factors explained 60.80 % of the migration motivations. Also, using exploratory factor analysis, the consequences of reverse migration to rural areas were summarized in three factors including

improving the development and health indexes, increasing rural participation and investment rates, and providing for mental relaxation. These factors explained 33.65 percent of the total variance of the consequences of reverse migration.

4. Discussion

As the results of the factor analysis showed that four motivating factors including improving the wellbeing and health in rural areas, enhancing rural natural attractions and creating quiet environments, improving agriculture profitability in the future and imitating other migrants are consistent with the findings of the study of [Jalalian and Yavarian \(2015\)](#) and [Adewale \(2005\)](#). Also, as the results of the factor analysis showed, development of construction and health indices, increase of participation rates as well as investment, and psychological comfort are the three consequences of migration to rural areas that are consistent with the study of [Motiee Langroodi et al. \(2012\)](#).

5. Conclusion

Reverse migration has different causes and consequences. Identifying the causes and effects of reverse migration on home communities can be of benefit for planning and decision making of the government. In other words, the government can focus on the identified causes and, through strengthening those causes, increase the reverse migration to rural areas. The results of this study indicated that inadequate health and welfare in rural areas with low income are the main reasons for migration from rural to urban areas. To meet the needs of their villages, migrants are found willing to return. It is recommended to reduce migration from rural to urban areas by encouraging migrants to return to their villages. At the same time, raising health facilities in rural areas and implementing emergency plans to create employment opportunities in rural areas are recommended.

Acknowledgments

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declared no conflicts of interest

بررسی انگیزه‌های مهاجرت معکوس و پیامدهای آن در روستاهای شهرستان ایجرود- استان زنجان

* جعفر یعقوبی^۱، طاهره زبیدی^۲

۱- دانشیار و عضو هیئت علمی، گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.
۲- دانشجوی دکتری ترویج و آموزش کشاورزی، گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

حکیده

تاریخ دریافت: ۱۰ خرداد ۱۳۹۶
تاریخ پذیرش: ۲۹ بهمن ۱۳۹۶

عوامل مختلفی تصمیم افراد به مهاجرت معکوس از شهر به روستا را تحت تأثیر قرار می‌دهند. مطالعه حاضر به دنبال بررسی انگیزه‌های مهاجرت از شهر به روستا در روستاهای شهرستان ایجرود و پیامدهای این قبیل مهاجرت‌ها است. تحقیق کاربردی حاضر با استفاده از روش تحقیق توصیفی-همبستگی و جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از پرسشنامه انجام گرفت. روایی پرسشنامه با استفاده از نظرات اعضای هیئت علمی مرتبط تأیید شد. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق از پیش‌آزمون و محاسبه ضریب کرونباخ آلفا (۰/۷۹) تا (۰/۸۱) استفاده شد. جامعه آماری تحقیق را مهاجران بازگشتی به روستا تشکیل داده که ۱۲۵ نفر از آن‌ها بر اساس رابطه کوکران و از طریق نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی انگیزه‌های مهاجرت معکوس به روستا در چهار عامل شامل بهبود وضعیت رفاهی و بهداشتی در روستاها، جاذبه‌های طبیعی روستا و تأمین محیط آرام، بهبود چشم‌انداز سودآوری کشاورزی در آینده و بهبود ظرفیت اشتغال‌زایی منطقه خلاصه شده که این عوامل در مجموع ۶۰/۸۰ درصد از واریانس کل انگیزه‌های مهاجرت را تبیین نمودند. پیامدهای مهاجرت معکوس نیز در سه عامل توسعه شاخص‌های عمرانی و سلامتی، افزایش نرخ مشارکت و سرمایه‌گذاری و آرامش روانی خلاصه شده که این عوامل مجموعاً ۶۵/۳۳ درصد از واریانس پیامدهای مهاجرت را تبیین نمودند.

کلیدواژه‌ها:

مهاجرت معکوس، توسعه روستایی، انگیزه مهاجرت، کشاورزی، ایجرود

مقدمه

روستا به شهر و از شهرهای کوچک به بزرگ، طی سال‌های اخیر جریان وارونه مهاجرت از شهرها خصوصاً کلان‌شهرها به نواحی روستایی پیراشهری شکل گرفته است که با نام مهاجرت معکوس یا کوچ بازگشتی معرفی می‌گردد (Ghasemi et al., 2014). به طور خلاصه، مهاجرت معکوس به مفهوم بازگشت مجدد مهاجرین به دلایل گوناگون به وطن اصلی خود برای زندگی است. از مهم‌ترین دلایلی که منجر به بروز پدیده مهاجرت معکوس می‌شوند، توسعه زیرساخت‌ها و امکانات زیربنایی برای فعالیت‌های اقتصادی و رشد و پیشرفت فرهنگی و سیاسی در منطقه مهاجرفرست است. مهاجرت معکوس در ایران بیشتر به بازگشت مردم از شهرهای بزرگ به شهرهای کوچک و یا از شهرها به مناطق روستایی مربوط می‌شود. در حالی که در سطح بین‌المللی بازگشت مهاجرین از کشور مقصد به موطن اصلی خودشان یعنی کشور مهاجر فرست را مهاجرت معکوس گویند. مهاجرت‌های روستایی-

پدیده مهاجرت به عنوان یکی از عوامل تغییر ساختار و توزیع جمعیت دارای اثرات منفی، مثبت، درازمدت و کوتاه‌مدتی است. این اثرات علاوه بر تغییراتی که در ساختار اجتماعی و اقتصادی منطقه مهاجرپذیر دارد، ساختار اجتماعی و اقتصادی منطقه مهاجر فرست را دچار تغییراتی خواهد کرد (Mohajerani and Roosta, 2013). از این‌رو، برای کاهش مهاجرت‌های روستاییان به شهرها همواره اقدامات مختلفی در نقاط گوناگون جهان صورت گرفته است. ختم‌شده‌های اشتغال و درآمد، ایجاد مشاغل بیشتر، تغییر در فناوری تولید، فعالیت‌های عمرانی مختلف، توجه به رفاه روستائیان و ارتقاء شاخص‌های سلامت روستائیان از جمله اقدامات صورت گرفته در این راستا بوده که باعث توسعه روستایی و در نتیجه منجر به مهاجرت معکوس مردم از شهر به روستا گردیده است. بدین ترتیب، علاوه بر جریان غالب مهاجرت از

* نویسنده مسئول:

دکتر جعفر یعقوبی

نشانی: زنجان، کیلومتر ۵ جاده تبریز - دانشگاه زنجان، گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، کد پستی ۴۵۳۷۱۲۸۷۹۱

تلفن: ۱۵۱۵۲۳۴۹ (۰۲۴) +۹۸

پست الکترونیکی: yaghobi@znu.ac.ir

به بیرون نیست، انتظار می‌رود رفتار مهاجران بازگشتی از کسانی که هرگز مهاجرت نکرده‌اند متفاوت باشد. به علاوه عوامل جذب کننده و دفع کننده مختلفی می‌توانند تصمیم به بازگشت را تحت تأثیر قرار دهند (Zhao, 2002). شناسایی علل و اثرات مؤثر بر مهاجرت به روستاها می‌تواند به برنامه ریزان شهری و روستایی کمک کند تا از طریق مدیریت این عوامل کاهش جمعیت روستاها را کنترل نمایند. توجه به این عوامل در سیاست‌گذاری‌ها و طرح‌ریزی‌های برنامه‌ها نیز امری ضروری است. از این روی، هدف این تحقیق، بررسی علل و انگیزه‌های مهاجرت معکوس و پیامدهای آن در روستاهای شهرستان ایجرود بود.

مروری بر ادبیات موضوع

روند مهاجرت در اشکال مختلف خود از دیرباز با جوامع انسانی همراه بوده است. تغییر مکان زندگی با علل و انگیزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، قومی، سیاسی و اقلیمی اساس مهاجرت را در راستای بهتر از گذشته و حال زیستن تشکیل می‌دهد.

مفهوم مهاجرت معکوس بیانگر مهاجرت و بازگشت به مبدأ مهاجرتی برای مهاجران است که بیشتر مربوط به مهاجرانی است که بر اساس دلایلی همچون بهبود شرایط اشتغال و اقتصادی در مبدأ مهاجرت و برخی مشکلات در مقصد مهاجرت و دلایل دیگر، دوباره به مبدأ اولیه مهاجرت خود برمی‌گردند (Alibabaiee & Jom'Epour, 2017).

نظریه‌های متفاوتی در زمینه علل و پیامدهای مهاجرت ارائه شده است که از جمله آن‌ها می‌توان به مدل اقتصاد کلان بیلز بارو اشاره نمود که مهاجرت را یک انتخاب فردی با انگیزه کسب منافع اقتصادی می‌داند. در این بینش ویژگی‌های فردی، جنبه‌های مادی و سطح آموزش و نوع شغل ممکن است در ایجاد انگیزه برای مهاجرت مؤثر واقع شوند. بر اساس نظریه جاذبه و دافعه اورت. اس. لی، مهاجرت تحت تأثیر چهار عامل شامل عوامل موجود در مقصد، عوامل موجود در مبدأ، موانع موجود در جریان مهاجرت از مبدأ به مقصد (موانع مداخله‌گر) و عوامل شخصی مربوط به مهاجر اتفاق می‌افتد. (Lee, 1966).

گرچه دیدگاه‌های مربوط به مهاجرت تفاوت‌هایی بام دارند، ولی در همه این نظریات، مهاجرت سازوکاری برای بازتوزیع نیروی کار است. بعضی از این دیدگاه‌ها از دید کلان به مسئله مهاجرت نگاه می‌کنند و عامل مهاجرت را محدودیت‌های ساختاری قلمداد می‌کنند. از سوی دیگر برخی از این دیدگاه‌ها، مهاجران را به عنوان افرادی در نظر می‌گیرند که درگیر محاسبات هزینه-فایده هستند و برای بهبود در سطح زندگی مهاجرت می‌کنند (Alibabaiee & Jom'Epour, 2017).

بررسی مطالعات حاکی از آن است که دلایل مهاجرت بازگشتی

شهری معمولاً به صورت موقتی هستند، اما مهاجرت‌های شهری-روستایی اساساً به شکل دائمی اتفاق می‌افتند. تحقیقات نشان می‌دهد اغلب کسانی که درگیر مهاجرت‌های شهری-روستایی هستند، مهاجران بازگشتی هستند. مهاجران بازگشتی به کسانی گفته می‌شوند که پس از مهاجرت به جامعه خاستگاه خود باز می‌گردند (Ofuoku, 2012). مهاجرت‌های معکوس، نه تنها جنبه‌های منفی مهاجرت‌های دیگر را ندارند، بلکه می‌توان گفت پدیده‌ای مثبت در فضای جغرافیایی کشور محسوب می‌شوند که تلاطم آن‌ها می‌تواند ضمن کاهش بخشی از مشکلات جامعه شهری، به آبادی و رونق دوباره روستاها و توزیع نسبتاً عادلانه جمعیت در فضای جغرافیایی کشور بیانجامد. گسترش این قبیل مهاجرت‌ها می‌تواند در جامعه مبدأ به کاهش جمعیت شهری، کاهش نابسامانی‌های مردم شهرنشین از جمله بیکاری، ترافیک، بی‌سوادی و کم‌سوادی، حاشیه‌نشینی و غیره منجر شود، و در جامعه مقصد نیز اثرات مثبتی از جمله جلوگیری از متروکه شدن روستاها، رونق فعالیت‌های کشاورزی، رشد ساختمان‌سازی و کاهش فرسودگی ابنیه، افزایش نیروی کار روستایی و غیره به دنبال خواهد داشت (Bardi, et al., 2011). به علاوه مهاجران بازگشتی به طور بالقوه نقش مهمی در مناطق روستایی در آهسته کردن سرعت کاهش جمعیت روستا، جوان‌سازی جمعیت، ایجاد شغل و افزایش سرمایه انسانی، اجتماعی و مالی دارند (Reichert, et al., 2014).

طی دهه اخیر بر اساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ تعداد مهاجرین معکوس (شهر به روستا) به دلایل مختلفی بیش از مهاجرت روستایی-شهری بوده است. طی این دوره تعداد افرادی که از روستا به شهر مهاجرت کرده‌اند ۷۵۵۵۴۶ نفر و تعداد افرادی که از شهر به روستا مهاجرت داشته‌اند، ۶۵۵۲۵۱ نفر بوده است. پدیده مهاجرت معکوس در روستاهای شهرستان ایجرود نیز نتیجه عوامل گوناگونی است که به وقوع پیوسته و موجب احیاء دوباره سکونت‌های روستایی و رونق تولید در روستا شده است. از آنجایی که هرگونه سیاست‌گذاری و آینده‌نگری در نواحی روستایی با ساختار جمعیت به طور مستقیم و غیرمستقیم ارتباط پیدا می‌کند، تحلیل الگوهای جابه‌جایی جمعیت و عوامل مؤثر بر آن از اهمیت به‌سزایی برخوردار است (Ghasemi et al., 2014). آمار اخذ شده از سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ و شبکه بهداشت شهرستان ایجرود و بخشداری محترم ایجرود نشان می‌دهد طی سال ۹۴ - ۸۹ تعداد ۱۴۲۸ خانوار به روستاهای شهرستان در اثر مهاجرت معکوس و ازدواج اضافه گردیده است. آمار کل خانوار شهرستان بر اساس آمارگیری توسط شبکه بهداشت و بخشداری ایجرود در سال ۱۳۹۴، ۹۱۷۳ خانوار است، که از این تعداد ۲۳۰ خانوار مهاجر معکوس هستند.

از آنجا که مهاجرت بازگشتی تنها تصویر معکوس ساده مهاجرت

داد، ناتوانی در تأمین شغل، انتقال از محل کار و عقب‌نشینی یا فرار از هزینه‌های بالای زندگی در شهر سه مورد از مهم‌ترین علل مهاجرت به روستاها بوده است. همچنین ازدحام شهرها نیز یکی دیگر از عوامل مهاجرت بوده است.

مطالعه **رهبان و براون**^۲ (۲۰۱۵) نشان داد، گرایش بالای افراد به تغییر محل سکونت، اساساً شامل تغییر نوع سکونت است. مهاجرت‌های شهری-روستایی بر اهمیت ویژگی‌های فردی خاص تأکید دارند و تأثیر دوره زندگی و ویژگی‌های اقتصادی-اجتماعی را نشان می‌دهند. این دانشمندان می‌توانستند به پروفایلی دست پیدا کنند که ویژگی‌های جمعیت شناختی مطلوب افرادی که شهرها را به مقصد مناطق روستایی ترک کرده‌اند نشان می‌دهد.

نتیجه مطالعه **بردی و همکاران** (۲۰۱۱) نشان داد دو علت اصلی بازگشت به روستا، آرامش محیط روستا و بازنشستگی اعلام شده است. همچنین، توسعه امکانات در روستاها، گرانی اجاره خانه در شهرها، بیکاری در شهرها، فاصله کم شهر تا روستا و استفاده از وام مسکن روستایی از دیگر عوامل جذب مهاجرین بودند. همچنین برخی پاسخگویان عوامل متفرقه دیگری مانند اتمام تحصیل فرزندان در شهر، وجود خویشاوندان در روستا، کار کشاورزی و غیره را از علل و انگیزه‌های مهاجرت به روستاهای مورد مطالعه استان مازندران ذکر کرده‌اند.

نتیجه مطالعه **ایمانی جاجرمی و اکرامی** (۲۰۱۴) نشان داد، بازگشت مهاجران به روستا، بر تغییر بافت فرهنگی و مسکن روستای مبدأ بسیار تأثیرگذار بوده است. مقایسه دو روستای حصار و نامق در این مطالعه، گویای این مطلب است که در روستای حصار، مهاجران با بازگشت به روستا، با سرمایه‌گذاری و ساخت مسکن تأثیر بسزایی بر بافت فرهنگی کالبدی روستا داشته‌اند.

تحلیل **قاسمی و همکاران** (۲۰۱۴) در بررسی علل اصلی مهاجرت‌های معکوس به روستاها ابتدا به عوامل دافعه در شهر از جمله آلودگی هوا، گرانی مسکن و زمین، اجاره‌بهای بالا، افزایش فشارهای روحی و روانی و سپس به عوامل جاذبه در روستاهای شهرستان بینالود در سه بعد اقتصادی، اجتماعی و طبیعی اشاره می‌کنند.

مطالعه **مهاجرانی و روستا** (۲۰۱۳) از جمله عوامل اقتصادی مؤثر بر مهاجرت معکوس به روستاهای شهرستان تنکابن را درآمد ثابت و دائمی، امنیت شغلی، تعادل شغلی (ترکیبی شامل بخش‌های کشاورزی، تجارت و صنعت)، امکان کسب یک زندگی آزاد، تقسیم توانایی پاسخگویی منابع، توزیع و مدتی طولانی و از عوامل اجتماعی و فرهنگی، حفظ سلامتی و دسترسی به آن، حفظ محیط طبیعی و رسیدن به خودکفایی را بر اساس

به نواحی روستایی عمدتاً اقتصادی، بوم‌شناختی و یا در ارتباط با کیفیت زندگی است. به‌علاوه مهاجرت معکوس در ایران شکل دیگری از مهاجرت معکوس در کشورهای پیشرفته است، در کشورهای پیشرفته ساکنین شهرها عمدتاً از مشکلات بزرگ‌تر مراکز شهری به دنیای قابل اداره تر و سالم‌تر حاشیه سوق داده می‌شوند، اما در کشورهای جهان سوم عمدتاً دسترسی به فرصت‌های شغلی، مسکن ارزان‌تر و دیگر دلایل موجب جابه‌جایی جمعیت از شهرها به سکونتگاه‌های روستایی می‌گردد. چنانکه در اغلب تحقیقات انجام‌شده در کشور تأمین زمین و مسکن ارزان‌قیمت در روستا و نزدیکی به محل کار و فعالیت به عنوان مهم‌ترین علل شکل‌گیری مهاجرت‌های معکوس و بازگشتی مطرح شده است (Ghasemi et al., 2014).

میرفلاح نصیری و همکاران (۲۰۱۷) مهم‌ترین دلایل شکل‌گیری مهاجرت معکوس را شرایط آب و هوایی و اقلیمی و انگیزه‌هایی نظیر رها شدن از زندگی در شهرهای آلوده و پرازدحام، رسیدن به آرامش در محیط طبیعی و دسترسی به زمین و مسکن ارزان ذکر کرده‌اند.

بر اساس مطالعه **ربانی و همکاران** (۲۰۱۱) بازگشت بازنشستگان، شرایط محیطی و اقلیمی، داشتن زمین‌های ارثی و رونق اقتصادی کم فشارتر در روستاها از دلایل مهاجرت معکوس است.

مطالعه **افراخته و همکاران** (۲۰۱۶) نیز در بررسی اثرات فضایی-مکانی مهاجرت بازگشتی نشان داد که در بازگشت مهاجران، عوامل اقتصادی بیشترین تأثیر را دارد و مهاجران با ارزیابی هزینه - فایده و تصور فواید بیشتر از هزینه‌ها تصمیم به بازگشت می‌گیرند. عوامل اجتماعی، روان‌شناختی و عمرانی نیز از سایر عوامل تأثیرگذار در بازگشت مهاجران هستند. پیامدهای بازگشت مهاجران شامل نوسازی مسکن روستایی، احیای اراضی کشاورزی، تبدیل اراضی زراعی دیم به باغی و مکانیزاسیون کشاورزی، توسعه دام‌پروری، احداث کارگاه‌های تولیدی و غیره بوده و نوعی بازساخت فضایی را نشان می‌دهد. همچنین نتایج مطالعه **میرکتولی و همکاران** (۲۰۱۵) حاکی از آن است که توسعه خانه‌های دوم در مناسبات شهر-روستا در بُعد اجتماعی، باعث افزایش مهاجرت معکوس به روستا بوده است.

مطالعه **جلالیان و یاوریان** (۲۰۱۴) نشان داد پرداخت وام ساخت مسکن روستایی، دلایل اجتماعی و فرهنگی و خانوادگی، بالا بودن هزینه زندگی در شهر و افزایش امکانات روستا (تلفن، گاز...)، از علل مهاجرت معکوس به روستاها بوده است.

همچنین مطالعه **ادیوال**^۱ (۲۰۰۵) با هدف بررسی عوامل اقتصادی و اجتماعی مؤثر بر مهاجرت از شهر به روستا نشان

2. Rebhun and Brown

1. Adewale

سال‌های اخیر بیشترین مهاجرین معکوس را در استان به خود اختصاص داده بود، ضروری دارد انگیزه‌های مهاجرت معکوس و پیامدهای آن در روستاهای این شهرستان مورد بررسی قرار گیرد.

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر با استفاده از فن پیمایش طراحی و اجرا شد. پیمایش از انواع روش‌های توصیفی است که از آن برای بررسی ویژگی‌های یک جامعه آماری به منظور صرفه‌جویی در زمان، مکان و هزینه استفاده می‌شود. تحقیق پیمایشی را به دو دسته مقطعی و طولی تقسیم می‌کنند که در این تحقیق از نوع مقطعی آن استفاده گردید. این تحقیق از نظر موضوعی علل مهاجرت معکوس و بررسی پیامدهای آن در شهرستان ایجرود را شامل شده و از نظر هدف باید آن را از نوع تحقیق‌های کاربردی و از نظر روش باید از نوع توصیفی به عنوان اساسی‌ترین روش تحقیق کمی به حساب آورد. در تحقیق حاضر عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس و پیامدهای مهاجرت به روستا به کمک مطالعات گسترده کتابخانه‌ای و مصاحبه با دهیاران روستاهای ایجرود و کارکنان بخش‌داری‌ها شناسایی گردید و بر اساس آن پرسشنامه تحقیق ساخته شد. تأیید روایی پرسشنامه توسط اعضای هیئت‌علمی برنامه‌ریزی و توسعه روستایی در دانشگاه زنجان صورت پذیرفت. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق از پیش‌آزمون با ۳۰ نفر از مهاجران معکوس در شهرستان خرمدره و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن برای بخش انگیزه‌ها و پیامدها به ترتیب ۰/۷۹ و ۰/۸۱ به دست آمد.

مقایسه آماری بر اساس آمار اخذ شده از شبکه بهداشت شهرستان ایجرود و بخش‌داری ایجرود نشان می‌دهد طی سال ۱۳۹۴ - ۱۳۸۹ تعداد ۱۴۲۸ خانوار به روستاهای شهرستان در اثر مهاجرت معکوس و ازدواج اضافه گردیده است. آمار کل خانوار شهرستان بر اساس آمارگیری توسط شبکه بهداشت و بخش‌داری ایجرود در سال ۱۳۹۴ حدود ۹۱۷۳ خانوار است، که از این تعداد ۲۳۲ خانوار مهاجر معکوس هستند. بر این اساس جامعه آماری تحقیق را تعداد ۲۳۲ نفر از سرپرستان خانوارهای روستاییان ایجرود تشکیل دادند که پس از مدتی زندگی در شهر، دوباره

ارزش‌های فرهنگی اشاره می‌کنند.

مطالعه مطیعی لنگرودی و همکاران (۲۰۱۲) در زمینه تأثیر بازگشت مهاجران به روستاها در بهبود معیشت ساکنان نشان می‌دهد که مهاجرت بازگشتی جوانان به روستا باعث ایجاد تفاوت چشمگیری در سرمایه‌های انسانی، مالی، فیزیکی، اجتماعی و طبیعی افراد بازگشته شده است. مهم‌ترین پیامدهای این نوع از مهاجرت کسب درآمد بیشتر، افزایش رفاه زیستی، کاهش آسیب‌پذیری، بهبود امنیت غذایی و بهبود شأن و منزلت انسانی برای مهاجران بازگشته به روستاها بوده است.

نتایج مطالعه ربانی و همکاران (۲۰۱۱) در بررسی علل انگیزه‌های مهاجرت معکوس و تأثیر آن بر توسعه اجتماعی و اقتصادی در روستاها نشان داد، میان متغیرها تعلق بومی و درآمد با انگیزه مهاجرت معکوس رابطه آماری مثبت و بین مسافت و انگیزه مهاجرت معکوس رابطه آماری منفی وجود دارد.

مطالعه ژائو و همکاران (۲۰۰۲) به بررسی علل بازگشت مهاجران کارگر به جوامع محلی خود در روستاها پرداخته است. این مطالعه نشان می‌دهد، افرادی که در شهر ازدواج کرده‌اند نسبت به افراد مجرد بیشتر احتمال بازگشت به روستا دارند. همچنین تحصیلات و مدت زمان مهاجرت به شکل معنی‌داری احتمال بازگشت به روستا را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

به منظور تبیین و تشریح بهتر موضوع پژوهش، تصویر شماره ۱، چارچوب مفهومی تحقیق را نشان می‌دهد که با استفاده از تحقیقات پیشین تدوین شده است.

بررسی مطالعات انجام شده در زمینه مهاجرت معکوس نشان می‌دهد به علت نسبتاً جدید بودن موضوع مهاجرت معکوس از شهر به روستا در ایران، مطالعات اندکی در این زمینه انجام شده است. همچنین با توجه به تفاوت‌های مکانی و فرهنگی موجود در مناطق مختلف کشور نمی‌توان نتایج مطالعات مربوط به مهاجرت معکوس در یک منطقه از کشور را به مناطق دیگر با ویژگی‌های فرهنگی و مکانی متفاوت تعمیم داد. بر این اساس با توجه به ویژگی‌های فرهنگی و موقعیت خاص شهرستان ایجرود که طی

یافته‌ها

میانگین سنی پاسخگویان ۴۹/۴۴ سال با انحراف معیار ۱۴/۴۷ است. کمترین سن پاسخگویان ۲۰ سال و بیشترین آن ۸۵ سال بوده است. همچنین میانگین اقامت افراد در شهر نزدیک به ۳۰ سال بوده است. کمترین مدت اقامت در شهر ۱ سال و بیشینه آن ۶۶ سال بوده است. میانگین تعداد افراد خانواده هر یک از پاسخگویان حدوداً ۴ نفر با انحراف معیار ۱/۵۷ بوده است. کمترین تعداد اعضای خانواده ۱ نفر و بیشترین ۱۰ نفر بوده است. از میان پاسخگویان تعداد ۱۲۱ نفر (۹۶/۸ درصد) مرد و ۴ نفر (۳/۲ درصد) زن بوده‌اند. همچنین از میان پاسخگویان ۵۲ نفر (۴۱/۶ درصد) دارای شغل آزاد و حدود ۳۹ درصد از آنان کشاورز بوده‌اند. بیشترین سطح تحصیلات در میان پاسخگویان در حد پنجم ابتدایی بوده است (۴۸ درصد) و کمترین سطح تحصیلات مربوط به مقطع لیسانس و بالاتر (۳/۳ درصد) بوده است. سایر ویژگی‌های فردی پاسخگویان در جدول شماره ۱ آمده است.

توزیع فراوانی انگیزه‌های مهاجرت از شهر به روستا

بر اساس اطلاعات بدست آمده از جدول شماره ۲ از میان علل و انگیزه‌های مهاجرت معکوس به روستا پنج دلیل بیشترین میانگین را به خود اختصاص داده است؛ دلیل اول پرداخت تسهیلات مقاوم‌سازی مسکن روستایی با میانگین ۴/۱۸، دلیل دوم افزایش امکانات زیربنایی روستا با میانگین ۴/۱۱، دلیل سوم سالم بودن آب‌وهوای روستا با میانگین ۴/۰۳، دلیل چهارم بیمه تأمین اجتماعی روستائیان با میانگین ۴/۰۲ و دلیل پنجم شلوغی شهر و آلودگی هوا با میانگین ۳/۹۰؛ همچنین تبعیت کردن از دیگران در بازگشت به روستا کمترین میانگین (۲/۴۴) را به خود اختصاص داده است.

به روستاهای ایجرود بازگشته بودند. اعضای نمونه با استفاده از فرمول کوکران مورد محاسبه قرار گرفت. در این فرمول میزان انحراف معیار مربوط به انگیزه مهاجرت به دست آمده از نمونه پابلوت که مقدار آن ۰/۴ بود جاگذاری شد. بر این اساس حجم نمونه ۱۲۵ نفر به دست آمد و از طریق نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی انتخاب گردید. همچنین داده‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

شهرستان ایجرود یکی از شهرستان‌های استان زنجان است که در باختر منطقه واقع شده و از شمال به شهرستان زنجان از جنوب به شهرستان خدابنده، از شمال خاوری به سلطانیه در ابهر، از شمال باختری به شهرستان ماه‌نشان و از باختر به شهرستان بیجار (استان کردستان) محدود می‌شود. شهرستان ایجرود در ۴۷ درجه و ۴۹ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۳۵ دقیقه درازای خاوری و ۳۶ درجه و ۵ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۳۴ دقیقه پهناى شمالی واقع شده است. شهر زرین‌آباد مرکز این شهرستان نیز در ۴۸ درجه و ۱۷ دقیقه درازای جغرافیایی و ۳۶ درجه و ۲۵ دقیقه پهناى جغرافیایی و ارتفاع ۱۷۴۰ متری سطح دریا واقع شده است.

با توجه به اعلام شبکه بهداشت شهرستان ایجرود و بخش‌داری ایجرود روستاهای دارای مهاجران بازگشتی شامل روستاهای چیسپ، سفید کمر، چولجه قشلاق، صائین، کهریز سپاه منصور، ارکوئین، خوئین، قراقیه، قنبرلک، سعیدآباد، آلاچمن، اغلبیک سفلی، احمدکندی و تله گرد هستند.

جدول ۱. توزیع فراوانی ویژگی‌های فردی پاسخگویان.

متغیر	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
زادگاه	روستاهای ایجرود	۱۲۴	۹۹/۲
	سایر مناطق	۱	۰/۸
شغل مهاجران	بیکار	۵	۴
	کشاورز	۳۹	۳۹/۲
	کارمند	۲	۱/۶
	آزاد	۵۲	۴۱/۶
	بازنشسته	۱۷	۱۳/۶
سطح تحصیلات	بی‌سواد	۱۷	۱۳/۶
	خواندن و نوشتن	۱۷	۱۳/۶
	پنجم ابتدایی	۶۰	۴۸
	راهنمایی	۸	۶/۴
	دیپلم و فوق‌دیپلم	۱۹	۱۵/۲
	لیسانس و بالاتر	۴	۳/۳

جدول ۲. عوامل موثر بر مهاجرت معکوس از شهر به روستا.

دلایل مهاجرت از شهر به روستا	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
تسهیلات مقاومت سازی مسکن روستایی	۴/۱۸	۱/۱۲	۰/۲۶۸۷
افزایش امکانات زیربنایی روستا (راه- آب- برق)	۴/۱۱	۱/۱۸	۰/۲۸۶۷
سالم بودن آب‌وهوای روستا	۴/۰۳	۱/۱۸	۰/۲۹۳۶
بیمه تأمین اجتماعی به روستائیان	۴/۰۲	۱/۲۹	۰/۳۲۰۹
شلوغی شهر و آلودگی هوا	۳/۹۰	۱/۳۲	۰/۳۳۸۷
عمران و آبادانی روستا	۳/۸۶	۱/۲۵	۰/۳۳۴۲
افزایش درآمد در روستا	۳/۸۳	۱/۳۵	۰/۳۵۱۸
محیط آرام و بی‌سروصدا در روستا	۳/۸۲	۱/۲۵	۰/۳۲۶۷
رسیدن به توسعه پایدار در روستا	۳/۸۱	۱/۲۲	۰/۳۱۹۳
پیش‌بینی وضعیت خوب اشتغال در آینده	۳/۷۷	۱/۱۷	۰/۳۱۰۹
پرداخت تسهیلات ارزان‌قیمت به روستائیان	۳/۷۴	۱/۳۰	۰/۳۴۶۹
چون روستا زادگاه من است یا دل‌بستگی به موطن	۳/۷۳	۱/۳۳	۰/۳۵۶۲
توجه به بهداشت و سلامت روستائیان	۳/۷۱	۱/۲۸	۰/۳۷۱۳
فراهم شدن زمینه اشتغال در روستا	۳/۶۲	۱/۴۴	۰/۳۹۷۰
وجود امکانات آموزشی برای فرزندان در روستا	۳/۵۳	۱/۴۶	۰/۴۱۲۹
خرید تضمینی محصولات کشاورزی	۳/۴۰	۱/۲۲	۰/۳۶۰۲
حمایت‌های دولت از بخش کشاورزی	۳/۳۸	۱/۲۳	۰/۳۶۴۰
احتمال افزایش قیمت زمین در آینده	۳/۲۹	۱/۱۸	۰/۳۵۹۸
بیمه محصولات کشاورزی و پرداخت خسارت	۳/۲۱	۱/۲۹	۰/۴۰۲۳
گسترش صنایع مثل پتروشیمی در ایجرود	۲/۹۹	۱/۲۹	۰/۴۳۱۸
کهنوت سن	۲/۹۷	۱/۲۹	۰/۴۳۶۲
تبدیل ایجرود به شهرستان	۲/۸۳	۱/۲۹	۰/۴۵۶۷
به تبعیت از دیگران (دوستان و خویشاوندان)	۲/۴۴	۱/۴۱	۰/۵۷۸۱

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

توضیح طیف: ۱=خیلی کم، ۲=کم، ۳=متوسط، ۴=زیاد، ۵=خیلی زیاد.

پیامدهای مهاجرت معکوس

بر اساس اطلاعات بدست آمده و با توجه به میانگین و انحراف معیار طبق جدول شماره ۳ مهم‌ترین پیامدهای مهاجرت معکوس شامل: مقاومت‌سازی مسکن و تشویق مردم به مقاومت‌سازی با میانگین (۴/۳۰)، افزایش امکانات رفاهی روستا با میانگین (۴/۳۰)، افزایش جمعیت و تمایل دولت برای سرمایه‌گذاری در روستا با میانگین (۴/۱۴)، کمک به عمران و آبادانی روستا با میانگین (۴/۱۰)، آرامش اعصاب با میانگین (۴/۰۵)، ایجاد اشتغال در روستا با میانگین (۴/۰۲) و افزایش سلامت و امید به زندگی با میانگین (۴) است.

تحلیل عاملی اکتشافی علل و انگیزه‌های مهاجرت معکوس

به منظور تعیین تحلیل عاملی علل مهاجرت از شهر به روستا از

تحلیل عاملی اکتشافی با رویکرد تلخیص داده‌ها استفاده شد. به منظور تعیین مناسب بودن داده‌های گردآوری شده برای تحلیل عاملی از ضریب KMO و آماره بارتلت استفاده شد. کایزر (۱۹۷۴) اشاره می‌کند که KMO بالاتر از ۰/۵ قابل قبول است. به طور جزئی‌تر، ارزش‌های بین ۰/۵ تا ۰/۷ در حد متوسط، ارزش‌های بین ۰/۷ و ۰/۸ خوب، ارزش‌های بین ۰/۸ و ۰/۹ بسیار خوب و بالاتر از ۰/۹ عالی هستند. در این بخش مقدار ضریب KMO برابر ۰/۸۸۶ به دست آمد که نشان‌دهنده مناسب بودن همبستگی‌های موجود در بین داده‌ها برای تحلیل عاملی است. از سوی دیگر برای اطمینان از مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی از آزمون بارتلت نیز استفاده شد؛ که در سطح ۱٪ معنی‌دار بود. لذا داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب بودند.

با استفاده از فن تحلیل عاملی به روش تحلیل عوامل اصلی

بودن همبستگی‌های موجود در بین داده‌ها برای تحلیل عاملی می‌باشد. از سوی دیگر برای اطمینان از مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی از آزمون بارتلت نیز استفاده شد؛ که در سطح ۱٪ معنی‌دار بود که نشان‌دهنده مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی است. با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی به شیوه تحلیل عوامل اصلی، ۳ عامل با مقادیر ویژه بالاتر از ۱ استخراج شدند و متغیرهای سنجش اثرات مهاجرت معکوس بر اساس بار عاملی و پس از چرخش عاملی متعامد به روش واریماکس، در این عوامل دسته‌بندی شدند. عامل‌های سه‌گانه در مجموع ۶۵/۳۳ درصد از کل واریانس مربوط به متغیرهای اثرات مهاجرت معکوس را تبیین کردند. به عبارت دیگر ۶۵/۳۳ درصد از پیامدهای مهاجرت معکوس به روستا این سه عامل می‌باشد. هر یک از گویه‌های مرتبط با پیامدهای مهاجرت معکوس بر اساس بار عاملی درون هر عامل قرار گرفته‌اند. متناسب با سؤالات هر عامل اثرات مهاجرت به سه دسته توسعه شاخص‌های عمرانی و سلامتی، افزایش نرخ مشارکت و سرمایه‌گذاری و آرامش روانی طبقه‌بندی شدند.

(Factor Analysis Component)، ۴ عامل با مقادیر ویژه بالاتر از ۱ استخراج شدند و متغیرهای سنجش مهاجرت از شهر به روستا بر اساس بار عاملی و پس از چرخش عاملی متعامد به روش واریماکس^۳، در این عوامل دسته‌بندی شدند. عامل‌های چهارگانه ۶۰/۸۰ درصد از کل واریانس مربوط به علل مهاجرت از شهر به روستا را تبیین کردند. بر اساس گویه‌های مربوط به هر عامل، نام‌گذاری عوامل به صورت **جدول شماره ۴** صورت گرفت.

تحلیل عاملی پیامدهای مهاجرت معکوس

به منظور تعیین تحلیل عاملی اثرات مهاجرت معکوس از تحلیل عاملی اکتشافی با رویکرد تلخیص داده‌ها استفاده شد. بخش مقدار ضریب KMO برابر ۰/۸۵ به دست آمد که نشان‌دهنده مناسب

۳. شیوه واریماکس که توسط کایزر توسعه داده شده، روشی است که "عوامل را از یکدیگر تمیز می‌کند؛ یعنی عواملی تولید می‌کند که با مجموعه کوچک‌تری از متغیرها دارای همبستگی قوی و با مجموعه دیگری از متغیرها دارای همبستگی ضعیف باشد. این روش به ساده‌سازی ستون‌های ماتریس می‌پردازد و در آن فرایند ساده‌سازی معادل با بیشینه کردن واریانس مجذور بارهای عاملی هر ستون است. (Afandizadeh & Rahimi, 2010)

جدول ۳. پیامدهای مهاجرت معکوس.

پیامدهای مهاجرت معکوس	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
مقاوم‌سازی مسکن و تشویق مردم به مقاوم‌سازی	۴/۳۰	۰/۹۷	۰/۲۲۵۱
بهبود امکانات رفاهی روستا	۴/۳۰	۱/۰۶	۰/۲۴۵۶
افزایش جمعیت و سرمایه‌گذاری دولت در روستا	۴/۱۴	۱/۰۴	۰/۲۵۲۱
کمک به عمران و آبادانی روستا	۴/۱۰	۱/۱۱	۰/۲۷۱۲
آرامش اعصاب	۴/۰۵	۱/۱۴	۰/۲۸۲۱
ایجاد اشتغال در روستا	۴/۰۲	۱/۱۱	۰/۳۷۵۶
افزایش سلامت و امید به زندگی	۴	۱/۱۷	۰/۲۹۲۷
رونق اقتصادی روستا	۳/۸۴	۱/۳۰	۰/۳۳۷۹
احیا مزارع و باغات و افزایش تولید	۳/۷۱	۱/۳۹	۰/۳۷۴۵
مشارکت در بازسازی منابع آب کشاورزی روستا	۳/۵۲	۱/۲۲	۰/۳۴۵۳
راه‌اندازی اماکن عمومی روستا	۳/۳۵	۱/۰۴	۰/۳۱۰۷
مصرف مازاد درآمد شهر در روستا	۳/۲۴	۱/۲۳	۰/۳۸۰۸

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

توضیح طیف: ۱=خیلی کم، ۲=کم، ۳=متوسط، ۴=زیاد، ۵=خیلی زیاد

جدول ۴. تحلیل عاملی علل مهاجرت از شهر به روستا.

عوامل	مقدار ویژه	درصد واریانس ویژه	درصد واریانس جمعیتی
بهبود وضعیت رفاهی و بهداشتی در روستاها	۵/۲۰	۲۲/۶۴	۲۲/۶۴
جاذبه‌های طبیعی روستا و تأمین محیط آرام	۳/۸۹	۱۶/۹۱	۳۹/۵۵
بهبود چشم‌انداز سودآوری کشاورزی در آینده	۲/۵۴	۱۱/۰۵	۵۰/۶۱
بهبود ظرفیت اشتغال‌زایی منطقه	۲/۳۴	۱۰/۲۱	۶۰/۸

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

جدول ۵. عوامل موثر بر مهاجرت معکوس از شهر به روستا.

عوامل	گویه‌ها	بار عاملی
بهبود وضعیت رفاهی و بهداشتی در روستاها	وجود امکانات آموزشی برای فرزندان در روستا	۰/۸۱۸
	افزایش درآمد در روستا	۰/۸
	بیمه تأمین اجتماعی به روستائیان	۰/۷۴
	پرداخت تسهیلات ارزان‌قیمت به روستائیان	۰/۷۳۲
	توجه به بهداشت و سلامت روستائیان	۰/۷۲
	تسهیلات مقاوم‌سازی مسکن روستایی	۰/۷۰۴
جاذبه‌های طبیعی روستا و تأمین محیط آرام	وجود زمینه اشتغال	۰/۶۴
	افزایش امکانات زیربنایی روستا (راه-آب-برق)	۰/۵۹
	محیط آرام و بی‌سروصدا در روستا	۰/۷۹
	پایداری روستا	۰/۷۶
	سالم بودن آب‌وهوای روستا	۰/۷۴۴
	شلوغی شهر و آلودگی هوا	۰/۷۳۸
بهبود چشم‌انداز سودآوری کشاورزی در آینده	چون روستا زادگاه من است یا دل‌بستگی به موطن	۰/۶۸
	عمران و آبادانی روستا	۰/۵۶۴
	کهنوت سن	۰/۵۱۰
	احتمال افزایش قیمت زمین زراعی در آینده	۰/۷۶
	بیمه محصولات کشاورزی و پرداخت خسارت	۰/۷۱
	خرید تضمینی محصولات کشاورزی	۰/۶۶۹
بهبود ظرفیت اشتغال‌زایی منطقه	حمایت دولت از بخش کشاورزی	۰/۵۷۸
	تبدیل شدن ایجرود به شهر	۰/۸۳۴
	گسترش صنایع و کارخانه‌ها	۰/۸۱۰
	پیش‌بینی آینده خوب شغلی	۰/۵۰

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

جدول ۶. عوامل استخراج شده پیامدهای مهاجرت معکوس.

عوامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس ویژه	درصد واریانس تجمعی
توسعه شاخص‌های عمرانی و سلامتی	۳/۰۴	۲۵/۳۴	۲۵/۳۴
افزایش نرخ مشارکت و سرمایه‌گذاری	۲/۷۰	۲۲/۵۵	۴۷/۸۹
آرامش روانی	۲/۰۰۴	۱۶/۶۹	۶۴/۵۹

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

جدول ۷. تحلیل عاملی پیامدهای مهاجرت معکوس به روستا.

نام عامل	متغیرها	بار عاملی
توسعه شاخص‌های عمرانی و سلامتی	احیاء مزارع	۰/۷۷۶
	رونق اقتصادی روستا	۰/۷۶۶
	اشتغال در روستا	۰/۷۰۹
	افزایش سلامت و امید به زندگی	۰/۷۰۶
	کمک مهاجران به عمران و آبادی روستا	۰/۶۹۳
	مقاوم‌سازی مسکن روستایی	۰/۶۷۳
افزایش نرخ مشارکت و سرمایه‌گذاری	افزایش امکانات رفاهی	۰/۶۵۱
	افزایش جمعیت روستا	۰/۶۱۷
	هزینه کردن در روستا	۰/۷۳۴
	احداث اماکن عمومی در روستا	۰/۶۲
	مشارکت در بازسازی منابع آب کشاورزی روستا	۰/۵۹۱
	اعصاب راحت در روستا	۰/۶۰۰
آرامش روانی		

فصلنامه پژوهش‌های روستایی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۵

بحث و نتیجه گیری

مهاجرت‌های معکوس پدیده‌ای مثبت در فضای جغرافیایی کشور است که تداوم آن‌ها می‌تواند ضمن کاهش بخشی از مشکلات جامعه شهری ایران، به آبادی و رونق دوباره روستاها و توزیع نسبتاً عادلانه جمعیت در فضای جغرافیایی کشور بیانجامد. گسترش این قبیل مهاجرت‌ها به علل مختلفی بوده و پیامدهای مختلفی به‌طور ویژه برای جوامع روستایی در پی خواهد داشت. با توجه به اینکه هرگونه برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در نواحی روستایی با ساختار جمعیت به‌طور مستقیم و غیرمستقیم ارتباط پیدا می‌کند، بررسی علل و عوامل مؤثر بر الگوهای جابه‌جایی جمعیت و پیامدهای این جابه‌جایی‌ها از اهمیت به‌سزایی برخوردار است.

نتایج تحقیق حاضر نشان داد که پرداخت تسهیلات مقاوم‌سازی مسکن روستایی، افزایش امکانات زیربنایی روستا، سالم بودن آب‌وهوای روستا، بیمه تأمین اجتماعی روستائیان و شلوغی شهر و آلودگی هوا، عمران و آبادانی روستا، افزایش درآمد در روستا، محیط آرام و بی‌سروصدا در روستا از مهم‌ترین اولویت‌ها در علل مهاجرت معکوس به روستاها بوده است.

همچنین نتایج تحقیق نشان داد مهم‌ترین پیامدهای مهاجرت به روستا مقاوم‌سازی مسکن و تشویق مردم به مقاوم‌سازی، بهبود امکانات رفاهی روستا، افزایش جمعیت و سرمایه‌گذاری دولت در روستا، کمک به عمران و آبادانی روستا، آرامش اعصاب، ایجاد اشتغال در روستا و افزایش سلامت و امید به زندگی بوده است. همچنین نتایج تحلیل عاملی علل مهاجرت معکوس نشان‌دهنده چهار عامل اصلی بهبود وضعیت رفاهی و بهداشتی در روستاها، جاذبه‌های طبیعی روستا و تأمین محیط آرام، بهبود چشم‌انداز سودآوری کشاورزی در آینده و بهبود ظرفیت اشتغال‌زایی منطقه بوده است. این نتیجه با نتایج تحقیقات جلالیان و یاوریان (۲۰۱۴)، ادیوال (۲۰۰۵)، ربانی و همکاران (۲۰۱۱)، بردی و همکاران (۲۰۱۱) و قاسمی و همکاران (۲۰۱۳) مطابقت دارد. این یافته بیانگر این واقعیت است که مناسب نبودن وضعیت بهداشتی و رفاهی در روستاها در کنار درآمد پایین دلایل اصلی مهاجرت از روستا به شهر را تشکیل می‌دهد که با رفع نسبی آن‌ها در روستاها، مهاجرین تمایل به بازگشت به روستا پیدا می‌کنند. با توجه به این واقعیت توصیه می‌شود برای کاهش مهاجرت از روستا به شهر و ترغیب مهاجران به بازگشت به روستاها، ضمن بالا بردن امکانات رفاهی و بهداشتی در روستاها، برنامه‌های ضربتی در زمینه توسعه اشتغال در مناطق روستایی اجرا شوند.

در تحلیل عاملی پیامدهای مهاجرت معکوس سه عامل توسعه شاخص‌های عمرانی و سلامتی، افزایش نرخ مشارکت و سرمایه‌گذاری و آرامش روانی شناسایی شده‌اند. عامل توسعه شاخص‌های عمرانی و سلامتی شامل احیا مزارع، رونق اقتصادی

روستا، اشتغال در روستا، افزایش سلامت و امید به زندگی، کمک مهاجران به عمران و آبادی روستا، مقاوم‌سازی مسکن روستایی، افزایش امکانات رفاهی و افزایش جمعیت روستا است. عامل افزایش نرخ مشارکت و سرمایه‌گذاری شامل هزینه کردن در روستا، احداث اماکن عمومی در روستا و مشارکت در بازسازی منابع آب کشاورزی روستا بوده است و عامل آرامش روانی شامل داشتن اعصاب و روان راحت در روستا بوده است. در این راستا مطالعه مطیعی لنگرودی و همکاران (۲۰۱۲) به این نتیجه دست یافتند که افزایش رفاه زندگی از اثرات بازگشت به روستا بوده است.

به‌طور کلی مهاجرت معکوس به روستاها علل و پیامدهای مثبت فراوانی با خود به همراه دارد و به منظور گسترش ادامه مهاجرت معکوس به سمت روستاها می‌بایست سیاست‌ها و برنامه‌های دولت به تقویت علل این قبیل مهاجرت‌ها از جمله بهبود وضعیت و شاخص‌های رفاهی مانند ایجاد امکانات پیشرفته زیربنایی آب، برق، گاز و تلفن، گسترش امکانات حمل‌ونقلی و دسترسی به شهرها، بهبود شاخص‌های آموزشی مانند توسعه کمی و کیفی مدارس و امکانات تحصیلی و شاخص‌های بهداشتی مانند ایجاد مراکز بهداشت و درمان درون روستاها به افزایش مهاجرت به سمت روستاها کمک کرد. همچنین پیشنهاد می‌شود به منظور بهبود وضعیت اشتغال درون روستاها ایجاد بنگاه‌های زودبازده و گسترش کارآفرینی در روستاها از طریق اعطای وام و تسهیلات و یا حمایت از کشاورزی از طریق تضمین خرید محصولات و یا بیمه محصولات در صورت آسیب‌دیدگی صورت گیرد. همچنین با توجه به اینکه محیط سالم و آرامش‌بخش روستا یکی از عوامل مهاجرت به روستا بوده است پیشنهاد می‌شود در حفظ و نگهداری روستاها به شکل بکر و به‌دوراز آلودگی تلاش شود.

تشکر و قدردانی

این مقاله حامی مالی نداشته و با هزینه شخصی انجام شده است.

references

- Adewale, J.G. (2005) Socio-economic factors associated with urban-rural migration in Nigeria: A case study of Oyo State, Nigeria. *Journal of Human Ecology*, 17(1); 13-16
- Afandizadeh, SH, Rahimi, A.M. (2010). [Factor Analysis Model for Selecting Factors Affecting the Intercity Bus Travel Demand (Persian)]. *Journal of Transportation Research*, 20107(1), 1-10.
- Afrakhteh, H., Manafiazar, R., & Velayi, M. (2016). [The Spatial-Local Effects of Return Migration in Miyandoab County (Persian)]. *Journal of Research and Rural Planning*, 5(1), 83-98.
- Alibabaei, M, Jom'Epour, .M. (2017). [The Process and Pattern of Return Migration and Factors Affecting it (Case Study: Hajilou Dehestan- Kabodarahang County) (Persian)]. *Journal of Research and Rural Planning* 5 (4), 91-105.
- Bardi, R., Ghadami, M., & Jokar, E. (2011). [Reverse Immigration, A Positive Phenomenon in Iran's Demographic Space (Persian)]. Paper presented at The 11th Congress of Iranian Geographers, Tehran, Iran, 15-16 September 2011.
- Ghasemi, M., Javan, J., & Saberi, Z. (2014). [An Analysis of the Reverse Immigration Formation in Rural Areas of Binaloud Township (Persian)]. *Journal of Arid Regions Geographic Studies*, 4(16), 15-37.
- Iymanijajarmi .H. & Ekrami, H. (2014). [Investigating the effects of return migration (city to village) on the cultural and physical context of the village Case study: Comparison of two villages of Hesar from the functions of Torbat-Heidarieh and Namhegh city of Kashmar city functions in Razavi Khorasan (Persian)]. *Journal of Society, Culture, Media*, 3(12), 89-116.
- Jalaliyan, H., & Yavariyan, H. (2014). [Investigating the Effects of Rural Housing Grants on Reverse Immigration (Persian)]. Paper presented at The 3th National Conference on Sustainable Rural Development, Hamadan, Iran, 13-14 August 2014.
- Lee, E. S. (1966). [A theory of migration]. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Mirkatouli, J., Vesal, Z., Aghajani, A., & Hhodadad, M. (2015). [An Investigation into the Goals of Building a Second House in Rural Areas and determining its Impacts on the Relations between the City and Village (Case of Study: Central Region of Gorgan County) (Persian)]. *Journal of Research and Urban Planning*, 4(2), 1-10.
- Mirfallah Nasiri, SM., Azimi, F., & Sabaghi, S. (2017). [Is reverse migration is happening in Iran? (Persian)]. *Journal of Statistical*, 4(4), 14-20.
- Mohajerani, A.A., & Roosta, Z. (2013). [Reverse Immigration and Its Impact on Economic-Social Development and Cultural and Political Change in Villages of Tonekabon and Ramsar Townships in Mazandaran Province since 2007 to 2011 (Persian)]. *Urban sociological studies*, 5(13), 167-194.
- Motiee Langroodi, S.H., Ghadiri Masuom, M., Rezvani, M., Nazari, A.H, & Sahneh, B. (2012). [Effect of Return Migrants to Rural Residents in Improving Livelihoods: (The Case Study: Township of Aq Qala) (Persian)]. *Journal of Human Geography Research*, 43(4), 67-83.
- Ofooku, A. U. (2012). Urban-Rural Migration in Delta State, Nigeria: Implications for Agricultural Extension Service. *Global Journal of Science Frontier Research*, 12(6-D).
- Rabani, R., Taheri, Z., & Roosta, Z. (2011). [Investigate the causes of reverse immigration motivations and its impact on socio-economic development (case study of rural migrants in cities Tonekabon and Ramsar) (Persian)]. *Journal of Research and Urban Planning*, 2(5), 83-108.
- Rebhun, U., & Brown, D. L. (2015). Patterns and selectivities of urban/rural migration in Israel. *Demographic Research*, 33, 113.
- Reichert, C., Cromartie, J. B., & Arthun, R. O. (2014). Impacts of return migration on rural US communities. *Rural Sociology*, 79(2), 200-226.
- Zhao, Y. (2002). Causes and consequences of return migration: recent evidence from China. *Journal of Comparative Economics*, 30(2), 376-394.